

บทที่ 4

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทวัฒนธรรมการเมือง โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับระบบและกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้ 2) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนจังหวัดชายแดนใต้ 3) เพื่อการพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้ และ 4) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้ การศึกษาวิจัยนี้ได้ใช้วิธีการดำเนินการทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสร้างเครื่องมือการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม 6 เรื่อง และแบบสัมภาษณ์/และแบบสนทนากลุ่ม จำนวนรวม 3 เรื่อง โดยการวิจัยดังกล่าวได้สำรวจกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ ผู้นำศาสนา อาสาสมัครกลุ่มต่างๆ และกรรมการ หรือเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ด้านกระบวนการยุติธรรม และตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมถึง ผู้ที่กระทำผิดหรือเคยกระทำผิด และครอบครัวของกลุ่มเหล่านี้ จำนวนรวม 643 คน และกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ทั้งการสัมภาษณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การประชุมเสวนาและสนทนากลุ่ม จำนวน 159 คน (กลุ่มตัวอย่างประชากรในที่นี่นับซ้ำ เนื่องจากบางคนในความจริงมีบทบาทหน้าที่หลายอย่างๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ) ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้หลายวิธีเพื่อความสะดวกและเหมาะสมกับ สถานการณ์ พื้นที่ และเวลา คือ ประสานให้บัณฑิตอาสาในหมู่บ้าน ศิษย์เก่า นักศึกษาและคนที่รู้จักที่อยู่ในชุมชนดังกล่าว เก็บข้อมูลแบบสอบถามให้ ส่วนเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่มย่อยจะใช้การดำเนินการจัดเก็บด้วยตนเองพร้อมทีมงานและผู้ช่วยวิจัยภาคสนามขณะไปทำกิจกรรมการจัดการความรู้ในขั้นตอนต่างๆ ตามความเหมาะสม ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจะใช้สถิติพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล อาทิ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และได้ใช้การวิเคราะห์เชิงตรรกะหรือการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อสรุปเชื่อมโยงทฤษฎีกับเครื่องมือการวิจัยที่เป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม

1. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 สรุปผลการวิจัยบริบทวัฒนธรรมการเมือง โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับระบบและกระบวนการความคิดยุติธรรมชุมชนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้ มีสาระดังนี้

(1) สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

วัฒนธรรมทางการเมืองของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้โดยภาพรวมของชุมชน 3 พื้นที่ที่มีค่าเฉลี่ยปานกลาง โดยมีความเห็นมากเหมือนกันในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยให้การบริหารงานแบบร่วมมือกับหน่วยงานราชการมีความสะดวก และประเด็นสนใจติดตามข่าวสารของบ้านเมืองและสนใจแสดงความเห็นและวิจารณ์ประเด็นข่าวบ้านเมือง

(2) สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้โดยภาพรวมของชุมชน 3 พื้นที่ที่มีค่าเฉลี่ยระดับมาก และมีความคิดเห็นมากเหมือนกันในประเด็นสถาบันศาสนาช่วยสนองความต้องการด้านจิตใจและเสริมสร้างกำลังใจให้คนในชุมชนต่อสู้กับปัญหาต่างๆ และประเด็นว่าชุมชนมุ่งเน้นการศึกษาเพื่อรักษาพื้นฐานความมั่นคงด้านจริยธรรมและคุณธรรมทางศาสนาเป็นหลักและเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต และประเด็นชุมชนมีการกำหนดข้อตกลง กฎ กติกา การอยู่ร่วมกันเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

1.2 สรุปผลการวิจัยการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนจังหวัดชายแดนใต้ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

การดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือแบบสอบถาม 3 ชุด เพื่อการศึกษาด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนจังหวัดชายแดนใต้ สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพและรูปแบบการบริหารจัดการของชุมชน เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมชุมชน

(1) สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้และเจตคติต่อแนวคิดยุติธรรม

การรับรู้และเจตคติต่อแนวคิดยุติธรรมในทัศนะของชุมชนทั้ง 3 พื้นที่จังหวัดชายแดนใต้โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยระดับสูง โดยมีความเห็นมากในประเด็นว่าชุมชนเป็นเกราะป้องกันปราบปรามและช่วยบำบัด ควบคุมปัญหาอาชญากรรม ประเด็นว่าการทำงานของกระบวนการยุติธรรมในระดับชุมชนจะเน้นการใช้กระบวนการแก้ปัญหาทั้งก่อนเกิดและหลังเกิดอาชญากรรม และประเด็นว่าการเสริมพลังให้ชุมชนรวมกลุ่มทำงานและช่วยตัดสินใจจัดการปัญหาของชุมชน แต่หากพิจารณาประเด็นย่อย ๆ ในแต่ละพื้นที่พบว่ามีความคิดเห็นมากเหมือนกัน ในประเด็นเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลจะต้องดึงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม

(2) สรุปผลการวิจัยศักยภาพของชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินงานกระบวนการยุติธรรม ชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้

ศักยภาพของชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินงานกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่โดยภาพรวมของ ชุมชน 3 พื้นที่ที่มีค่าเฉลี่ยปานกลาง โดยมีความเห็นมากในประเด็นผู้นำชุมชนมีทักษะในการเจรจาผู้นำชุมชนต่อรองการลดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชน และประเด็นคนในชุมชนมีความพร้อมและจิตอาสาช่วยกันดูแลและป้องกันปัญหาอาชญากรรมที่เกิดในชุมชน เมื่อพิจารณาเป็นพื้นที่ พบว่า ชุมชนพร่อน จังหวัดยะลามีความเห็นมากในประเด็นคนในชุมชนได้นำแนวคิดหลักการทางศาสนามาใช้คลี่คลายความขัดแย้งของคู่กรณี ส่วนชุมชนพร่อน (ตากใบ) จังหวัดนราธิวาส มีความเห็นมากในประเด็นผู้นำชุมชนสามารถให้คำแนะนำและชี้แจงนำคณะผู้ได้รับความเสียหายและผลกระทบจากอาชญากรรม หรือสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้ และชุมชนทรายขาว จังหวัดปัตตานี มีความเห็นมากในประเด็นหากมีความขัดแย้งในโครงการพัฒนาระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และประเด็นชุมชนสามารถหาคนกลางที่คู่ขัดแย้ง นับถือมาช่วยตัดข้อพิพาท

2. สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนใน สังคม พหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้

(1) สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้สภาพการณ์ของชุมชนและการ จัดการของชุมชน

ในทัศนะของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการความรู้สภาพการณ์ของชุมชนและการจัดการของชุมชนของชุมชน 3 พื้นที่โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยต่ำ โดยประเด็นที่มีความเห็นมากเหมือนกันในประเด็นว่าการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน ประเด็นเด็กวัยรุ่นรวมกลุ่มมั่วสุมในชุมชน และประเด็นคนในชุมชนท่านเปิดโอกาสให้คนที่เคยกระทำผิดได้เรียนรู้ความคิด ความรู้ต่างๆ จากผู้นำชุมชน แต่ในแง่ความแตกต่างพบว่า ชุมชนพร่อน จังหวัดยะลา มีความเห็นต่างจากทั้ง 2 ชุมชนในประเด็นชุมชนเปิดโอกาสให้คนที่เคยกระทำผิดได้เรียนรู้ความคิด ความรู้และปรากฏการณ์จากผู้นำศาสนา ส่วนชุมชนพร่อน จังหวัดนราธิวาส มีความเห็นต่างจาก 2 ชุมชนในประเด็นว่านักการเมืองท้องถิ่นไม่เสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และประเด็นว่าความขัดแย้งของคนในชุมชนเรื่องสัตว์เลี้ยง

(2) การจัดการความรู้ด้านพฤติกรรมกรรมการจัดการปัญหาชุมชนและการจัดการความขัดแย้งในชุมชน

การจัดการความรู้ด้านพฤติกรรมกรรมการจัดการปัญหาชุมชนและการจัดการความขัดแย้งในชุมชน โดยภาพรวมของชุมชน 3 พื้นที่ที่มีค่าเฉลี่ยปานกลาง โดยมีความเห็นมากในประเด็นเมื่อมีปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน ชุมชนจะใช้วิธีการแก้ปัญหาาร่วมกันจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ประเด็นชุมชนท่านใช้วิธีประนีประนอมเมื่อเกิดความขัดแย้งด้านการจัดสรรงบประมาณโครงการต่างๆ ในชุมชน และประเด็นกรณีที่เกิดปัญหาคนทะเลาะกัน ชุมชนใช้คนกลางไกล่เกลี่ย แต่ในแง่ความแตกต่างชุมชนพร่อน จังหวัดยะลา มีความเห็นต่างจาก 2 ชุมชนในประเด็นว่ากรณีมีปัญหาวัยรุ่นไม่เชื่อฟังผู้นำศาสนา ชุมชนแก้ปัญหาโดยจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ให้แก่คนทั้ง 2 กลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่วนชุมชนพร่อน จังหวัดนราธิวาส มีความเห็นต่างจาก 2 ชุมชนในประเด็นว่าหากมีความขัดแย้งของคนในชุมชนเกี่ยวกับความเห็นต่าง ชุมชนจะจัดการปัญหาโดยการหลีกเลี่ยง ไม่ให้คู่กรณีเผชิญหน้ากัน แต่สำหรับชุมชนทรายขาว จังหวัดปัตตานี ไม่มีความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างชัดเจนกับ 2 ชุมชนดังกล่าว

(3) สรุปผลการวิจัยในทัศนะของผู้กระทำความผิดที่มีต่อกลไกและกระบวนการยุติธรรมของรัฐ

ความคิดเห็นของผู้ถูกคุมประพฤติดูเกี่ยวกับกลไกและกระบวนการยุติธรรมของรัฐ ในทัศนะของชุมชน 3 พื้นที่โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยปานกลาง โดยพบว่าชุมชนจังหวัดนราธิวาส และชุมชนจังหวัดปัตตานี มีประเด็นความเห็นมากเหมือนกัน ในประเด็นว่ารัฐบังคับใช้กฎหมายไม่เด็ดขาด และไม่จริงจัง และประเด็นเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้กฎหมายแบบในประเด็นเลือกปฏิบัติ แต่ในแง่ความแตกต่างพบว่าชุมชนจังหวัดยะลา มีความเห็นต่างจาก 2 พื้นที่ในประเด็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐติดสินบนให้ผู้กระทำความผิดพ้นข้อหา ส่วนชุมชนจังหวัดนราธิวาส มีความเห็นต่าง

จาก 2 ชุมชนในประเด็นหน่วยงานด้านกระบวนการยุติธรรมไม่ทำงานเชิงบูรณาการกับพื้นที่และชุมชน และสำหรับชุมชนจังหวัดปัตตานีมีความเห็นต่างจาก 2 ชุมชนในประเด็นกระบวนการพิจารณาและตัดสินใจของศาลมีความยุ่งยาก ประชาชนเข้าใจได้ยาก และประเด็นกระบวนการพิจารณาและตัดสินใจของศาลมีต้นทุนค่าใช้จ่ายสูง ประชาชนเข้าถึงหรือขอรับบริการได้ยาก

1.3 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

สรุปประเด็นการจัดทำกฎหมายชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนใต้ เพื่อการพัฒนาวิธีการจัดการปัญหาของชุมชนแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดทำกฎหมายชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนใต้

สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดทำกฎหมายชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนใต้ของชุมชน 3 พื้นที่ในจังหวัดชายแดนใต้ โดยภาพรวมดังนี้

(1) สรุปผลการวิจัยการกำหนดระเบียบ / ข้อพิพาทของกลุ่มคนในชุมชนเกี่ยวกับการใช้ที่สาธารณะ และทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าประเด็นที่มีค่ามาก ได้แก่ ให้ผู้กรณีแบ่งผลตอบแทนจากการเข้าไปใช้จากการหารายได้ในรูปของค่าเช่าตามอัตราที่กำหนดไว้โดยคิดจากพื้นที่ที่เข้าไปทำกิจกรรม และนำเงินเข้ากองทุนชุมชนเพื่อทำงานบำเพ็ญประโยชน์หรือ พัฒนาพื้นที่ชุมชน

(2) สรุปผลการวิจัยการกำหนดข้อระเบียบ / ข้อพิพาทของคนในชุมชนเกี่ยวกับที่ดิน / ทรัพย์สินของบุคคล พบว่าประเด็นที่มีค่ามาก ได้แก่ ให้ผู้กรณีฝ่ายที่ทำผิดเรื่องการเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดิน และทรัพย์สินของบุคคลอื่นจากการหารายได้ คืนผลตอบแทนเป็นมูลค่าเงินแก่เจ้าของตามความจริง

(3) สรุปผลการวิจัยการกำหนดข้อระเบียบ ข้อพิพาทของกลุ่มคนในชุมชนเกี่ยวกับการดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและปัญหาอาชญากรรมในชุมชน พบว่าประเด็นที่มีค่ามาก ได้แก่ ถ้าผู้ทำผิดเป็นญาติหรือคนในครอบครัวของผู้เสียหายให้ผู้นำชุมชนเยียวยาครอบครัวผู้เสียหายโดยต้องชดเชยการทำงานให้ครอบครัววัน ละ 1 ชม และเสนอทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชนอาทิตย์ละ ไม่น้อยกว่า 3 ชม. เป็นเวลา 1 เดือน

(4) สรุปผลการวิจัยการกำหนดข้อระเบียบ / ข้อพิพาทของกลุ่มคนในชุมชนเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยง ไปบุกรุก/ทำความเสียหายแก่ผู้อื่น พบว่าประเด็นที่มีค่ามาก ได้แก่ ให้ผู้กรณีที่สัตว์เลี้ยงทำผิดที่เข้าไปในสถานที่/พื้นที่อันก่อให้เกิดความเสียหายแก่สภาพแวดล้อมของฝ่ายที่

เสียหาย ให้ชดใช้ด้วยวิธีการอุทิศเวลา และแรงงานไปทำงานกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชน โดยให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้มอบงานและกำกับติดตามงาน เป็นเวลาสะสมรวม 24 ชม. มีค่ามากที่สุด

(5) สรุปผลการวิจัยการกำหนดข้อระเบียบ /ข้อพิพาทของกลุ่มคนในชุมชน เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ทำมาหากิน พบว่าประเด็นที่มีค่ามากที่สุด ได้แก่ ให้กรรมการของชุมชน กำหนดค่าธรรมเนียมชดใช้ความเสียหายของชุมชน โดยกำหนดเป็นสัดส่วนร้อยละ 5 ของค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจากผู้ที่ทำผิด

(6) สรุปผลการวิจัยการกำหนดข้อระเบียบ /ข้อพิพาทของกลุ่มคนในชุมชน เกี่ยวกับหนี้สินภาคประชาชน พบว่าประเด็นที่มีค่ามากที่สุด ได้แก่ ให้ผู้นำชุมชน หรือกรรมการของชุมชนวางบทลงโทษคู่กรณีที่ทำผิดเรื่อง หนี้สินภาคประชาชน รองลงมา หากคู่กรณีที่ทำผิดเกี่ยวกับหนี้สินภาคประชาชน เช่น เบียดไม่ชำระเงินค่างานนี้สิน ให้ผู้นำชุมชนเรียกฝ่ายที่ผิดมาเจรจา ผ่อนจ่ายเงินเป็นงวดๆ หรือตามที่ตกลงกันกับฝ่ายเจ้าหนี้

(7) สรุปผลการวิจัยการกำหนดข้อระเบียบในการจัดการปัญหาการอยู่ร่วมกันของชุมชนกับการกำหนดบทลงโทษปัญหายาเสพติดในชุมชน พบว่าประเด็นที่มีค่ามากที่สุด ได้แก่ หากเป็นผู้ทำผิดเกี่ยวกับการค้ายาเสพติดชนิดผิดกฎหมายให้ผู้นำชุมชนนำตัวผู้ค้ายาเสพติดส่งเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อพิจารณาลงโทษตามขั้นตอนและข้อเท็จจริงของกฎหมาย

(8) สรุปผลการวิจัย การกำหนดข้อระเบียบในการจัดการกับผู้ที่เคยกระทำความผิด และพ้นโทษหรืออยู่ในการควบคุมความประพฤติ พบว่าประเด็นที่มีค่ามากที่สุด ได้แก่ ให้ผู้นำชุมชน เรียกผู้ปกครองและ ผู้เคยกระทำความผิดและพ้นโทษ หรืออยู่ในการควบคุมความประพฤติมา กำหนดวิธีปฏิบัติตัวในชุมชน โดยกำหนดตารางเวลาการมาพบปะปรึกษาหารือร่วมกันในเรื่องต่างๆ เช่น การรับช่วยเหลือสนับสนุน ความต้องการและปัญหาเดือดร้อน ฯลฯ

2. สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบและช่องทางกลไกชุมชนในการจัดการแก้ปัญหาด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบและช่องทางกลไกชุมชนในการจัดการแก้ปัญหาด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของชุมชน 3 พื้นที่โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยปานกลาง โดยมีความเห็นมากในประเด็นว่าต้องสร้างบรรยากาศเอื้ออาทรดูแลกันภายในชุมชนให้มีความสงบสุขเรียบร้อย และประเด็นต้องปรับสภาพแวดล้อมใหม่ เพื่อป้องกันปัญหา ยาเสพติดและอาชญากรรมในชุมชน

1.4 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้

1. สรุปผลการวิจัยปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้โดยภาพรวมของชุมชน 3 พื้นที่พบว่าปัจจัยที่มีค่ามากได้แก่ ปัจจัยด้านศักยภาพของผู้นำชุมชนในประเด็นผู้นำต้องมีหลักคุณธรรมในการบริหารจัดการชุมชน และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในประเด็นการให้ความร่วมมือและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายปัจจัยพบว่า ชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ มีข้อค้นพบดังนี้

- ด้านบริบทวัฒนธรรม ประเพณี ชุมชน มีความเห็นมากในประเด็นการดำเนินชีวิตในเรื่องของประเพณี วัฒนธรรมและกิจกรรมสาธารณะที่อาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่หลากหลาย

- ด้านบริบทชุมชนและโครงสร้างอำนาจ มีความเห็นมากในประเด็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแบบพึ่งพากัน

- ด้านศักยภาพของผู้นำชุมชน มีความเห็นมากในประเด็นผู้นำต้องมีหลักคุณธรรมในการบริหารจัดการชุมชน

- ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน มีความเห็นมากในประเด็นการให้ความร่วมมือและการเข้าร่วมจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

- ด้านกลไกสนับสนุนการทำงานเชิงเครือข่ายแบบบูรณาการจากหน่วยงานภายนอก จะมีความเห็นมากในประเด็นความพร้อมของชุมชนที่ทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการ

- ด้านความต้องการของชุมชน มีความเห็นมากในประเด็นสามารถจัดการแก้ปัญหาในชุมชนตามความต้องการของส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

- ด้านการบริหารจัดการชุมชน มีความเห็นมากในประเด็นชุมชนวางแผนและจัดทำแผนชุมชนเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมชุมชน

(2) สรุปผลการวิจัยปัจจัยที่เป็นอุปสรรคให้งานกระบวนการยุติธรรมชุมชนไม่สำเร็จหรือล้มเหลว

จากการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความล้มเหลวของแต่ละชุมชน โดยภาพรวมชุมชน 3 พื้นที่ พบว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคหรือล้มเหลว ได้แก่ ประเด็นคนในชุมชนไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม และประเด็นผู้นำขาดความรู้ในทักษะการปกครอง และการจัดการชุมชน รองลงมาคือประเด็นไม่มีความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยตนเอง และ ประเด็นผู้นำชุมชนมีความเห็นพ้องไม่ตรงกัน และมีความแตกแยกตามลำดับ แต่หากพิจารณาความแตกต่างกันพบว่าชุมชนพร่อน จังหวัดยะลา มีความเห็นมากต่างจาก 2 ชุมชนดังกล่าวในประเด็นผู้นำขาดประสบการณ์และไม่รอบรู้ในการจัดการปัญหาชุมชน และผู้นำขาดความรู้ในทักษะ การปกครอง และการจัดการชุมชน ส่วนชุมชนพร่อน จังหวัดนราธิวาส มีความต่างจาก 2 ชุมชนในประเด็นคือคนในชุมชนขาดจิตสำนึกในการกำหนดและขับเคลื่อนการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน และสำหรับชุมชนทรายขาว จังหวัดปัตตานี มีความเห็นมากที่มีความต่างจาก 2 ชุมชนอื่นๆ ในประเด็นคนในชุมชนไม่มีความผูกพัน ไม่สัมพันธ์ หรือเอื้ออาทรต่อกัน

1.2 สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชน มุ่งองค์ความรู้ ดังนี้

- การอำนวยความสะดวกสร้างความยุติธรรมให้แก่คนในชุมชน ต้องประกอบด้วย

- 1) เปิดโอกาสให้ประชาชนแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น
- 2) ผู้นำชุมชนต้องนำหลักศาสนามาแก้ปัญหา ต้องมีความจริงใจ เป็นตัวอย่าง ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ให้ความเป็นธรรมและเชื่อมั่นในตัวบุคคล มีความเข้าใจถึงการพัฒนาคูณภาพชีวิตของชุมชนและเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน
- 3) ชุมชนจะต้องมีกฎกติกาของหมู่บ้าน เพื่อจะได้มีทิศทางแนวทางปฏิบัติร่วมกัน
- 4) หน่วยงานราชการต้องเข้ามามีส่วนร่วมติดตามอย่างจริงจังและจริงใจ

- สรุปผลการพัฒนาองค์ความรู้ในการพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชน มีสาระ ดังนี้

(1) การจะใช้หลักแนวคิดและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ในการนำไปใช้จริงกับการพัฒนาและสร้างความเป็นธรรมให้แก่คนในชุมชน สามารถดำเนินการได้ ดังนี้

- 1) ส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูล และสนับสนุนให้เป็นเครือข่ายจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้หลักการร่วมมือกัน และนำหลักแนวความคิดศาสนาเป็นที่ตั้งเป็นแนวทางการสร้างความเป็นธรรม
- 2) ดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด สร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ช่วยเหลือเหยื่อผู้ได้รับผลกระทบ ให้สิทธิ เสรีภาพและการพัฒนาในหมู่บ้าน
- 3) สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยใช้หลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำวิถีชีวิตของชุมชนมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาและสร้างความเป็นธรรม โดยหลักแนวความคิดศาสนาอิสลามจะต้องไม่ขัดต่อหลักแนวคิดวิถีชีวิตของชุมชน
- 4) เอาความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนมาใช้ในการสร้างความเป็นธรรม สร้างความเสมอภาค เป็นธรรมต่อทุกฝ่าย

(2) สรุปแนวทางการใช้ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นมาพัฒนาและสร้างความเป็นธรรม หรือความยุติธรรมให้แก่คนในชุมชน สามารถทำได้ ดังนี้

- 1) จัดตั้งและดำเนินการเป็นศูนย์ประสานชุมชนทำงานแก้ปัญหาพร้อมกับหน่วยงานอื่นๆ และแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ
- 2) จัดหาวิทยากรที่มีความสามารถใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้และบูรณาการสร้างความเป็นธรรม เช่น การจัดทำสหกรณ์ให้คนในชุมชนนำผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา มาจำหน่ายโดยรับซื้อในราคาที่เป็นธรรม

(3) สรุปผลการค้นหาปัจจัยหรือความสำเร็จในการสร้างความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม ขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้ คือ

- 1) ผู้นำต้องมีความสามารถสื่อสารและกระตุ้นสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในชุมชน และต้องมีความรอบรู้ในทักษะการปกครอง และด้านสังคม
- 2) ผู้นำต้องมีหลักคุณธรรมในการบริหารจัดการชุมชน โดยผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ต้องมีความเห็นตรงกันไม่แตกแยก ทำงานแบบสมานฉันท์
- 3) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแบบพึ่งพากัน โดยให้ความร่วมมือเข้าร่วมจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน โดยมีความเชื่อหลักทางศาสนาในชุมชนทั่วกัน
- 4) การศึกษาของคนในชุมชน มีการพัฒนาทุกด้าน
- 5) การกระจายอำนาจในกลุ่มต่าง ๆ หลากๆ ฝ่าย และส่งเสริมการมีส่วนร่วม

- 6) คนในชุมชนร่วมกันทำงานจัดการปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเอง โดยเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชนขจัดปัญหาในชุมชนตามความต้องการของชุมชน อาศัยความร่วมมือของชุมชน โดยจัดกิจกรรมเกี่ยวกับยาเสพติดและกิจกรรมเพื่อป้องกันอาชญากรรมเฝ้าระวังในหมู่บ้านโดยยึดหลักประชาธิปไตย
 - 7) ชุมชนได้สนองความต้องการในการจัดกิจกรรมภายในชุมชน โดยมีการวางแผนงานที่ดี ทุกคนให้ความร่วมมือในชุมชนต้องมีสำนึกรักบ้านเกิด
 - 8) ชุมชนมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันและสมานฉันท์เอื้ออาทรต่อกันไม่แตกแยกกัน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความเข้าใจต่อแนวคิดกระบวนการยุติธรรม กิจกรรมช่วยเหลือกัน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนคิดและไตร่ตรองความคิดใหม่ๆ ที่ดีขึ้น
 - 9) ช่วยกันดูแลสอดส่องให้ผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบทำอย่างจริงจังมีความช่วยเหลือกัน
 - 10) การบริหารผลประโยชน์ของชุมชน โดยประสานงานผู้นำชุมชนเพื่อจัดเวทีประชาคม ร่วมกันวางแผนกับชุมชน และสำรวจคนในชุมชนเกี่ยวกับความเป็นธรรมที่ได้รับ
 - 11) เข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและให้ความรู้ชุมชนเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม
 - 12) ส่งเสริมและจัดกิจกรรมหลักเศรษฐกิจพอเพียง ให้คนในชุมชนมีสภาพการเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่มุ่งเน้นวัตถุ ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี
 - 13) จะต้องมีหน่วยงานรัฐมาให้ความรู้และจะต้องมีงบประมาณมาประสานกับหน่วยงานของชุมชน
- (4) สรุปผลการค้นหาอุปสรรค หรือความล้มเหลวในการสร้างความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม ขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้
- 1) ผู้นำมีการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย ผู้นำกับคนในชุมชนไม่มีความสามัคคี
 - 3) ภาวะผู้นำเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีในชุมชน เช่น ปัญหาคอรัปชั่น และภาวะผู้นำไม่เป็นกลางกับคนในชุมชน

- 4) ผู้นำขาดความรู้ในทักษะการปกครอง การจัดการชุมชน และขาดความสามารถในการวางแผน ผู้นำขาดความรู้และประสบการณ์ในด้านกฎหมาย ไม่พร้อมในการจัดกิจกรรม ไม่มีความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งขาดความรอบคอบของผู้นำ เข้าหาประชาชนไม่ทั่วถึง
- 5) คนในชุมชนมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ขัดแย้งกัน รับรู้ข่าวสารไม่ทั่วถึง ไม่เห็นประโยชน์ส่วนรวม ขาดจิตสำนึก และไม่สนองความต้องการที่เป็นเป้าหมายของกิจกรรมภายในชุมชน ไม่กระตือรือร้นในการทำงาน และไม่เห็นผลประโยชน์ส่วนรวม
- 6) ขาดการมีส่วนร่วมของหน่วยงานราชการที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ และขาดหน่วยงานที่จะมาให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายในชุมชน
- 7) ชุมชนไม่ได้ทำงานเป็นทีม ในการจัดการปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน
- 8) ขาดการสื่อสารและการวางแผนที่ดี มีการบริหารจัดการที่ผิดๆ ขาดระเบียบในชุมชน ขาดความรับผิดชอบ และขาดความเอาใจใส่ของงาน

2. ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะ

1) ข้อค้นพบจากการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นการขับเคลื่อนการพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ คือ

1. ควรจะมีตัวแบบการทำงานการขับเคลื่อนการพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ในมิติเชิงพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนใต้ แบ่งออกเป็น 4 แบบ คือ

แบบที่ 1 ตัวแบบกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมมุสลิม 100 เปอร์เซนต์ กล่าวคือมุ่งเน้นกลไกศาสนา เช่น ผู้นำศาสนา และกิจกรรมทางศาสนา เช่น คาวะห์เป็นตัวขับเคลื่อนการจัดการความขัดแย้งในชุมชน และการฟื้นฟูผู้กระทำความผิด มามีบทบาทคลี่คลายปัญหาด้านความขัดแย้ง การแก้ปัญหาอาชญากรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนรวมถึงผู้ที่เคยกระทำความผิด ซึ่งสอดคล้องพื้นที่ศึกษาคือตำบลพร่อน อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นชนมุสลิม 100 เปอร์เซนต์

แบบที่ 2 ตัวแบบกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ และมีคนไทยพุทธสัดส่วนน้อยมาก (มุสลิมประมาณ 70 - 80 เปอร์เซนต์ และไทยพุทธ ประมาณ 20 - 30 เปอร์เซนต์) กล่าวคือมุ่งเน้นกลไกชุมชนผ่านผู้นำชุมชน โดยเฉพาะผู้นำศาสนา และกฎระเบียบ

ชุมชนเพื่อเป็นช่องทางการจัดการปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และการเยียวยาฟื้นฟูผู้กระทำผิด และการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมและยาเสพติด บนพื้นฐานบริบทชุมชน แต่หากสำหรับชุมชนไทยพุทธที่มีสัดส่วนน้อยจะใช้รูปแบบการทำงานให้ผู้นำชุมชนเป็นคนจัดการปัญหาให้เอง โดยวิถีวัฒนธรรมชุมชนมักจะพิจารณาไปตามข้อกฎหมาย และกระบวนการของหน่วยงานราชการ

แบบที่ 3 ตัวแบบกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมที่มุสลิมมีสัดส่วนมากกว่าไทยพุทธ (ไทยพุทธประมาณ 30 - 40 เปอร์เซ็นต์ และมุสลิมประมาณ 60 - 70 เปอร์เซ็นต์) กล่าวคือมุ่งเน้นกลไกชุมชนผ่านผู้นำชุมชน และกิจกรรมด้านศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อเป็นช่องทางการจัดการปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และการเยียวยาฟื้นฟูผู้กระทำผิด และการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมและยาเสพติด โดยชุมชนดังกล่าวจะแยกสังคมในการปกครองและจัดการคดีคล้ายปัญหา ซึ่งพื้นที่ของชุมชนไทยพุทธส่วนใหญ่ผู้นำท้องที่ อาทิ กำนันผู้ใหญ่บ้าน และบุคคลที่คนในชุมชนยอมรับจะเข้ามาชี้แนะและมีบทบาทดูแลจัดการปัญหาต่างๆ ให้กับประชาชน โดยทั้งนี้ จะพึงพิงและประสานงานกับหน่วยงานของรัฐที่มีบทบาทจัดการเรื่องดังกล่าว ซึ่งมีลักษณะความคลึงกับสังคมไทยชนบททั่วไป ส่วนพื้นที่ของชุมชนมุสลิม กลไกหลักศาสนามีบทบาทในการคลี่คลายปัญหาด้านความขัดแย้ง ปัญหา ยาเสพติด และปัญหาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนรวมถึงผู้ที่เคยกระทำผิด

แบบที่ 4 ตัวแบบกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมที่มุสลิมมีสัดส่วนน้อยกว่าหรือใกล้เคียงกันไทยพุทธ (มุสลิม ประมาณ 40 - 50 เปอร์เซ็นต์ และไทยพุทธประมาณ 50 - 60 เปอร์เซ็นต์) กล่าวคือเน้นกลไกชุมชนผ่านคนกลางที่เป็นผู้ชุมชนทั้งที่เป็นแบบทางการหรือแบบธรรมชาติ หรือบุคคลที่ทั้ง 2 ฝ่ายให้ความเคารพและยอมรับเข้ามามีบทบาทใช้อำนาจตัดสินใจคลี่คลายจัดการปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และการเยียวยาฟื้นฟูผู้กระทำผิด และการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมและยาเสพติด

2. ต้องให้หน่วยงานของรัฐในพื้นที่มาดำเนินการสนับสนุนด้านวิชาการ องค์ความรู้ให้เป็นระบบ ให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต และบริบทสังคม การเมือง และวัฒนธรรม โดยไม่ควรนำไปใช้แก้ปัญหาคความไม่สงบ

3. การให้ชุมชนมีบทบาทการจัดการปัญหาด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนจะต้องให้หน่วยงานของรัฐในพื้นที่มาดำเนินการสนับสนุนด้านวิชาการ องค์ความรู้ให้เป็นระบบให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต และบริบทสังคม การเมือง และวัฒนธรรม โดยไม่ควรนำไปเชื่อมกับปัญหาความไม่สงบ หรือปัญหาด้านความมั่นคง เพราะประเด็นเหล่านี้ต้องมีกลไกหน่วยงานพหุภาคีภายนอกชุมชนหรือ นอกพื้นที่มาร่วมทำงานด้วย

กล่าวได้ว่า ชุมชนทั้ง 3 พื้นที่จังหวัดชายแดนใต้มีแนวคิดความเป็นลักษณะของ ยุติธรรมชุมชนที่มีตัวแบบคนกลางมากกว่าแบบระคมพล กล่าวคือมุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมศักยภาพของชุมชน โดยที่รูปแบบยุติธรรมชุมชนจะเน้นการป้องกันอาชญากรรม เน้นการส่งเสริมศักยภาพของชุมชน มีการปรับปรุงการทำหน้าที่ทางสังคม เช่น ส่งเสริมประสิทธิภาพของชุมชนในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนมีความปลอดภัยถือว่ามีแนวทางสอดคล้องกับงานวิจัยของเกษม เขารัตน์ (2546 : 36 - 42) ได้ศึกษากระบวนการประชาสังคมกับการบำบัดรักษาฟื้นฟูสมรรถนะผู้ติดยาเสพติด : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี โดยสภาพปัญหาของการแก้ไขปัญหายาเสพติดที่ดำเนินการด้วยฝ่ายรัฐเพียงอย่างเดียวจะขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงได้มีการปรับปรุงยุทธวิธีให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการแก้ปัญหาด้วยแนวคิดพลังแผ่นดินโดยใช้ยุทธศาสตร์ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วยมาตรการ 3 มาตรการ คือการป้องกันด้วยการดำเนินการโครงการต่างๆ ทั้งด้านสังคมและฝึกอบรมต่างๆ การปราบปรามด้วยชุดปฏิบัติการกวาดล้างจับกุม การบำบัดรักษาการเตรียมชุมชน การเตรียมผู้สมัครใจเข้าค่ายบำบัดผู้เสพยาเสพติด โดยถอนพิษยาด้วยการอบรมตามหลักสูตรฟื้นฟูสมรรถนะ การติดตามประเมินผลด้านการแพทย์ โดยตรวจปัสสาวะ และติดตามด้านสังคมและอาชีพเป็นประจำทุกๆเดือน ส่วนการสร้างประชาสังคมเพื่อแก้ปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืน ก็คือตั้งเป้าหมายให้ที่ประชุมกำหนดกฎของหมู่บ้านเพื่อจัดการกับผู้เสพ และผู้ค้ายาเสพติดในหมู่บ้าน

2) ข้อเสนอแนะ

1.ควรทำให้มีประชาธิปไตยระดับล่างของชุมชน ผ่านมิติด้านการพัฒนาและการเมืองการปกครองพร้อมกัน กล่าวคือให้การสนับสนุนงานกิจกรรมการขับเคลื่อนพัฒนาในหลายๆ มิติ จากหน่วยงานที่รับผิดชอบทำงานกับชุมชนชายแดนใต้ โดยต้องมีกลไกของรัฐในการส่งเสริมและกำกับการทำงานของผู้นำในชุมชนด้วยอย่างจริงจัง เพราะว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของชุมชน 3 พื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ก็คือคนในชุมชนจะยินยอมการใช้อำนาจของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นโครงสร้างอำนาจในชุมชนแบบแนวคิง

2. หน่วยงานของรัฐต้องดึงและประสานให้กลุ่มผู้นำชุมชนและสถาบันศาสนาเข้ามา มีบทบาทรับผิดชอบในการจัดการปัญหาต่างๆในชุมชน โดยให้เลือกจัดการเฉพาะปัญหาข้อขัดแย้งเล็กๆที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องใกล้ตัวและเกิดขึ้นกับคนในชุมชนเอง โดยไม่นำเอาประเด็นข้อพิพาทความขัดแย้งกับหน่วยงานหรือรัฐ เพราะจะเกินขีดความสามารถและศักยภาพของชุมชน

3. การสร้างองค์ความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนโดยใช้การจัดทำกฎหมายชุมชนนั้น จะต้องปรับให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงมีความยืดหยุ่นตามกรณีปัญหาแต่ละเรื่อง และแต่ละบุคคล เช่น กรณีมีความขัดแย้งภายในครอบครัว หรือเครือญาติหรือมีปัญหาข้อขัดแย้งกับการทำงานของผู้นำชุมชน เป็นต้น

4. ต้องกระตุ้นและส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมด้านการพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชน อาทิ ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ศูนย์อำนวยการความเป็นธรรมภาคประชาชน อาสาสมัครชุมชน และเวทีสานเสวนาการจัดการปัญหาของชุมชนแบบมีส่วนร่วม

จากผลการศึกษาพบว่า สามารถนำมาเสนอพิจารณาปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

1. งานยุติธรรมชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ต้องปรับกรอบนโยบายการทำงาน ของหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรม และศอ.บต. โดยออกแบบการทำงานส่งเสริมชุมชนในกระบวนการยุติธรรมในระดับจุลภาค หรือคหิความผิดเล็กๆ ของคนในชุมชนเอง แต่ไม่ควรครอบคลุมการกระทำผิดเกี่ยวกับปัญหาความไม่สงบในชายแดนใต้ และปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานรัฐ เพราะโครงสร้างอำนาจและแบบแผนวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ยังไม่สอดคล้องกับแนวทางการมีส่วนร่วมที่พึงเป็น และระบบการจัดการชุมชนไม่เป็นทางการคือ มีความยืดหยุ่นแต่ละเหตุการณ์ของความผิดไป ตามกรณีหรือคู่ขัดแย้ง ดังนั้น ควรให้มีการขับเคลื่อนงานยุติธรรมชุมชนในระดับเล็กๆ แบบไม่เป็นทางการมากกว่า เพราะว่าชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ หรือชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และมีวัฒนธรรมอำนาจนิยมแฝงอยู่ และเป็นโครงสร้างอำนาจแบบทางการ

2. ควรส่งเสริมกระบวนการประชาธิปไตยในระดับชุมชน โดยผ่านมิติด้านวัฒนธรรม ด้านการพัฒนาและด้านการเมืองการปกครองไปพร้อมๆ กัน กล่าวคือให้หน่วยงานท้องถิ่น หรือผู้นำชุมชน ทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านและผู้บริหารท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดการส่งเสริมและสนับสนุนงานกิจกรรมด้านต่างๆ ที่ขับเคลื่อนงานยุติธรรมชุมชน ตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและชุมชน

3. ควรต้องมีกลไกของรัฐในการส่งเสริมสนับสนุนและกำกับการทำงานของผู้นำในชุมชนอย่างจริงจังและเป็นระบบ เพราะว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของชุมชนทั้ง 3 พื้นที่คนในชุมชนจะยินยอมการใช้อำนาจของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นโครงสร้างอำนาจในชุมชนแบบแนวคั้งที่ยังมีอิทธิพลต่อความคิดและแบบแผนพฤติกรรมของประชาชน

4. ควรคำนึงถึงแนวคิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในการนำมาใช้กับงานยุติธรรมชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ เหตุผลจากผลการศึกษาพบว่าทั้ง 3 พื้นที่ที่มีลักษณะด้าน

ประชากรแตกต่างกันในแง่สัดส่วนของคนที่มีนิกายศาสนาพุทธ กับศาสนาอิสลาม จะมีบริบทของโครงสร้างอำนาจและวัฒนธรรมชุมชนในการขับเคลื่อนงานยุติธรรมชุมชนไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ชุมชนตำบลพร่อน (จังหวัดยะลา) ซึ่งเป็นชุมชนมุสลิม 100 เปอร์เซ็นต์ จะมีผู้นำศาสนาเข้ามา มีบทบาทใช้อำนาจปกครองและอำนวยความสะดวกเป็นธรรมให้กับประชาชนในบางประเด็นที่สอดคล้องหลักการศาสนาอิสลาม เช่น คดีมรดก และคดีครอบครัว เป็นต้น ส่วนชุมชนตำบลพร่อน (อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส) ที่มีคนนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ จะมีผู้นำชุมชนที่เป็นฐานอำนาจเก่า มีบทบาทใช้อำนาจปกครองและอำนวยความสะดวกเป็นธรรมให้กับประชาชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความผิดทางอาญา โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานภายนอกชุมชน เช่น หน่วยงานตำรวจ และหน่วยงานกระบวนการยุติธรรม แต่ในชุมชนตำบลทรายขาว (จังหวัดนราธิวาส) ที่มีคนนับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามใกล้เคียงกันจะมีการกระจายอำนาจในการบริหารปกครองคนในชุมชนของตนเองอย่างอิสระ กล่าวคือในหมู่บ้านคนมุสลิม ก็จะมีการนำผู้ศาสนาเข้ามาจัดการคดีคล้ายปัญหาของชุมชนควบคู่กับผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ แต่หากเป็นหมู่บ้านคนไทยพุทธมักจะมีผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ และผู้อาวุโส หรือผู้รู้มาร่วมในการใช้อำนาจจัดการคดีคล้ายปัญหาของคนในชุมชนตามความเหมาะสมกับคู่กรณีเป็นรายๆ

5. ควรปรับทัศนคติและจัดอบรมเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ตลอดจนผู้ปฏิบัติงานที่มาทำงานในพื้นที่ชายแดนใต้ ให้เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาคนในชุมชน โดยใช้แนวคิดการบริหารงานแบบประชาธิปไตยมีส่วนร่วม และการทำงานเชิงบูรณาการกับหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐ เพราะเป็นประเด็นที่เชื่อมสัมพันธ์กับการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ที่จะช่วยบรรเทาการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนระดับมหภาค หรือการสร้างเชื่อมั่น ปลอดภัยให้กับคนในชุมชนอย่างยั่งยืน อาทิเช่น หน่วยงานรัฐจะต้องสร้างกลไก และกระบวนการขับเคลื่อนงานยุติธรรมชุมชนเชิงพื้นที่เชื่อมต่อกับศูนย์ยุติธรรมชุมชนระดับตำบล เพราะเกินศักยภาพของชุมชนที่จะเข้าไปจัดการคดีคล้ายปัญหาด้วยตนเอง และไม่คุ้มค่าในการจัดการของชุมชน

- การนำไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาที่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานยุติธรรมชุมชน คือหน่วยงานในสังกัดกระทรวงยุติธรรม หน่วยงาน ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ และชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ สามารถนำสาระไปใช้ประโยชน์ในการขับเคลื่อนงานการพัฒนางานยุติธรรมชุมชนได้ ดังนี้

1. ทุกชุมชนต้องเริ่มเข้ามาเรียนรู้กระบวนการยุติธรรมชุมชน ตั้งแต่ระดับเล็กๆ น้อยๆ โดยคนในชุมชนควรจะทำอาสาเข้ามาทำงานในรูปอาสาสมัคร เพื่อเข้ามาทำงานเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ หรือการป้องกันปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด การส่งคืนผู้กระทำผิดกลับสู่ชุมชน

2. หน่วยงานในสังกัดกระทรวงยุติธรรมจะต้องทำงานกับชุมชนในเชิงรุก คือ การหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนกับงานยุติธรรมชุมชน โดยคำนึงถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือก และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งคนในชุมชนมีพลังในการจัดการปัญหาของตนเองได้ หน่วยงานต้องปรับระบบความคิดและวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่กับประชาชนให้ร่วมมือเป็นเครือข่ายทำงานสนับสนุนกับหน่วยงานราชการ

3. หน่วยงานศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องทบทวนการกำหนดโครงสร้าง ขอบเขตและลักษณะการดำเนินงานของศูนย์อำนวยการความเป็นธรรมภาคประชาชนระดับตำบลให้ยืดหยุ่นตามความต้องการและสอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรม โครงสร้างสังคม และการเมืองของชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งมีรายละเอียดต่างกันไม่ใช่มีระบบการทำงานแบบสูตรสำเร็จ รวมทั้ง การมอบหมายภารกิจของศูนย์ ฯ ดังกล่าวให้มีผลการใช้อำนาจในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เช่น มีกลไกกฎหมายที่รองรับการใช้อำนาจหรือการทำงานของศูนย์ ฯ หรือกรรมการศูนย์ ฯ

การเสนอคำตอบให้แก่หัวข้อปัญหาที่ทำการศึกษาค้นคว้า

1. ชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ โดยภาพรวมมีรูปแบบความเป็นประชาธิปไตยที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยไม่รับรู้ ไม่ตระหนักเรียนรู้ประเด็นส่วนรวม แต่มักคอยรับความช่วยเหลือ และมีสภาพสังคมในมิติศาสนาและวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมโยงการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนระบบความคิดการเมืองการปกครอง และการพัฒนาในพื้นที่ทั้ง 3 ชุมชนที่มีอัตลักษณ์ของชุมชน

2. มีการรับรู้และเจตคติต่อแนวคิดยุทธธรรมสูงในประเด็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลที่จะต้องดึงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม สอดคล้องกับกระแสสิทธิมนุษยชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ส่วนขีดความสามารถของชุมชนในการดำเนินงานกระบวนการยุติธรรมชุมชนจะอยู่ในระดับปานกลาง เฉพาะคนที่เป็นอาสาสมัครในชุมชนเท่านั้นที่มีความพร้อม และจิตอาสา

การค้นพบ

1. ควรจะมีตัวแบบการทำงานการขับเคลื่อนการพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ในมิติเชิงพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนใต้ เป็น 4 แบบ คือ

แบบที่ 1 ตัวแบบกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมมุสลิม 100 เปอร์เซ็นต์ คือเน้นกลไกศาสนา เช่น ผู้นำศาสนา และกิจกรรมดาวะห์เป็นตัวขับเคลื่อนการจัดการความขัดแย้งในชุมชน และการฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

แบบที่ 2 ตัวแบบกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ และมีคนไทยพุทธ สัดส่วนน้อยมาก (มุสลิมประมาณ 70 - 80 เปอร์เซ็นต์ และไทยพุทธ ประมาณ 20 - 30 เปอร์เซ็นต์) คือเน้นกลไกชุมชนผ่านผู้นำชุมชน โดยเฉพาะผู้นำศาสนา และกฎระเบียบชุมชนเพื่อเป็นช่องทางการจัดการปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และการเยียวยาฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมและยาเสพติดตามบริบทอัตลักษณ์ของชุมชน

แบบที่ 3 ตัวแบบกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมที่มุสลิมสัดส่วนมากกว่าไทยพุทธ (ไทยพุทธประมาณ 30 - 40 เปอร์เซ็นต์ และมุสลิมประมาณ 60 - 70 เปอร์เซ็นต์) คือเน้นกลไกชุมชนผ่านผู้นำชุมชน และกิจกรรมด้านศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อเป็นช่องทางการจัดการปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และการเยียวยาฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมและยาเสพติด

แบบที่ 4 ตัวแบบกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมที่มุสลิมมีสัดส่วนน้อยกว่าหรือใกล้เคียงกัน ไทยพุทธ (มุสลิม ประมาณ 40 - 50 เปอร์เซ็นต์ และ ไทยพุทธประมาณ 50 - 60

เปอร์เซ็นต์ คือเน้นกลไกชุมชนผ่านคนกลางที่เป็นผู้ชุมชนทั้งที่เป็นแบบทางการหรือแบบธรรมชาติ หรือ บุคคลที่ทั้ง 2 ฝ่าย ให้ความเคารพและยอมรับการตัดสินใจคลี่คลายจัดการปัญหาความขัดแย้ง ในชุมชน และการเยยวนำชุมชนยาพิษผู้กระกระทำผิด และการมีส่วนร่วมในการป้องกัน อาชญากรรมและยาเสพติด

2. ต้องให้หน่วยงานของรัฐในพื้นที่มาดำเนินการสนับสนุนด้านวิชาการ องค์กรความรู้ให้เป็นระบบ ให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต และบริบทสังคม การเมือง และวัฒนธรรม โดยไม่ควรนำไปใช้แก้ปัญหาคความไม่สงบ